

L'obscur ocell del meu costum

Pere Gimferrer

Edició de Jordi Marrugat

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

L'obscur ocell del meu costum

L'obscur ocell del meu costum

Pere Gimferrer

Edició de Jordi Marrugat

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

TESTIMONIA 8

Sumari

Nota editorial	9
Discursos	11
Poemes	35
Bibliografia	71

Nota editorial

El present volum de la col·lecció «Testimonia» aplega diversos materials per acostar-se a l'obra de Pere Gimferrer amb motiu d'haver-se-li conferit el títol de doctor honoris causa per la Universitat de Barcelona en una cerimònia celebrada al Paraninfo de l'Edifici Històric el 20 de març de 2025. La primera part del llibre recull els dos discursos que es van pronunciar en aquest acte: el de presentació, a càrrec del padrí, i el d'acceptació. Serveixen com a porta d'entrada a la relectura del corpus gimferrerian que proposa la part central del llibre, una tria de poemes en les tres llengües principals de la producció de l'autor —castellà, català i italià—. Els poemes han estat escollits pel mateix Gimferrer amb algunes propostes complementàries de l'editor del volum amb vista a presentar una imatge de la trajectòria gimferreriana amb què ell s'identifiqui actualment i que en destaquï la coherència i la continuïtat amb les nocions exposades al discurs recollit just al davant. Tots s'editen a partir de les versions definitives que en recullen els volums d'obra completa (*Obra catalana completa I. Poesia*, Edicions 62, 1995; *Poemas (1962-1969)*. *Poesía castellana completa*, Visor, 2000) i de les primeres edicions de cadascun dels nous llibres que Gimferrer ha anat publicant després de l'any 2000. Finalment, la tercera part ofereix una bibliografia de Gimferrer i d'estudis sobre la seva obra tan completa com ha estat possible, però conscientment selectiva en alguns casos en què ja s'indica i encara parcial en uns altres. El

títol del llibre pren, com altres obres de l'autor, un vers de Joan Brossa que Gimferrer cita en el seu discurs i que inicialment havia estat escollit per titular-lo. Pel significat que hi adquireix, funciona perfectament com a síntesi de la carrera de Gimferrer i de la seva noció de poesia, que és allò que el present llibre proposa visitar des d'aquest nou punt d'arribada.

JORDI MARRUGAT

Discursos

Jordi Marrugat

Pere Gimferrer

És un honor per a mi poder presentar Pere Gimferrer amb motiu de l'acte de conferiment del títol de doctor honoris causa per la Universitat de Barcelona i haver pres la iniciativa perquè aquest reconeixement hagi estat possible. Ho dic des de la retòrica convencional que ha de guiar un acte com aquest, però també des d'una sinceritat una mica nerviosa, fins i tot carrinclona —o, millor encara, atès l'autor que ens ocupa: *camp*—, poc acadèmica. Qualsevol estudiant i estudiós de les literatures catalana i espanyola contemporànies no només coneix l'altíssima vàlua de l'obra de creació de Gimferrer, sinó que assumeix una visió d'aquestes literatures fortament influïda per la mirada envers la tradició occidental que ell mateix ha establert des de la poesia, la crítica, l'assaig i la investigació. A més de tenir-ne tan present aquesta magna influència literària i intel·lectual, qualsevol estudiant i estudiós, com a membre civil del poble català, també topará per força amb la presència pública de Gimferrer com a personatge que, malgrat haver-se constituït mitjançant la relació amb valors literaris complexos, autònoms, provinents de l'alta cultura moderna, però també excèntrics, heterogenis i contestataris, és convidat, imitat o parodiat en els mitjans de comunicació de massa. Aquest és un dels aspectes que el converteixen en una *rara avis* més d'aquelles que ell mateix ha reivindicat i estudiat. Per bé que, a diferència de moltes d'aquestes, ell ha acabat ocupant un lloc central i exercint una influència im-

mensa en els sistemes literaris català i espanyol. I, no ens n'oblidem, va ser un dels primers escriptors a renovar l'alta cultura moderna des de la revaloració postmodernista de la cultura de masses.

Tot això ha convertit Gimferrer en una presència magna i indefugible de dues literatures. Gimferrer és avui una mena de tòtem del qual tots gaudim, al qual tots llegim, imitem, critiquem, denunciem, admirem o tot alhora. És un referent amb el qual tots els homes i dones de lletres del nostre país més d'hora que tard ens hem de mesurar, del qual hem d'aprendre, amb el qual ens hem de relacionar de moltes maneres diverses: fruit-ne, barallant-nos-hi, apassionant-nos per com escriu... L'ombra de Gimferrer és allargadíssima perquè la seva tasca intel·lectual ha estat immensa. I ha de ser motiu d'orgull per a aquesta casa que la seva trajectòria hi hagi estat vinculada des del principi.

Pere Gimferrer va néixer a Barcelona el 1945 i, des de llavors, ha mantingut relacions científiques i personals amb la seva ciutat natal i amb la Universitat de Barcelona que han contribuït a donar-los visibilitat i presència pública. Va estudiar Dret i Filosofia i Lletres a la UB, en la qual es va especialitzar en literatura. No va doctorar-se ni va accedir a cap posició docent perquè va escollir desenvolupar la seva carrera humanística en la creació, la investigació independent i el món editorial. Va ser reconegut immediatament en tots tres àmbits. El seu segon poemari, *Arde el mar* (1966), va rebre el Premi Nacional de Poesia i la seva labor com a crític, poeta, assagista, editor i investigador en les lletres espanyoles li va merèixer l'ingrés a la Real Academia Española el 1985. Gimferrer fou un dels grans renovadors de la literatura espanyola del segle xx a partir d'uns coneixements inèdits que en revaluaven la tradició. Paral·lelament, el 1970 va començar a

desenvolupar una obra en català que tindria un abast semblant: poesia, assaig, investigació, dietarisme, novella i crítica. Durant els anys setanta i vuitanta Gimferrer fou un dels poetes en llengua catalana més destacats i influents, un dels primers grans recuperadors del barroc català, el més gran coneixedor i desenvolupador de la tradició avantguardista i un dels assagistes internacionals sobre art català més penetrants (especialment amb els seus textos sobre Joan Miró i Antoni Tàpies). Amb el temps, els seus vastos sabers humanístics i lingüístics han arribat a convertir-lo en poeta original en les llengües catalana, espanyola, francesa i italiana, no només des del domini de nivell natiu d'aquestes, sinó també des del coneixement aprofundit de les seves tradicions literàries.

No hi ha cap dubte que el conjunt de l'obra de Pere Gimferrer és una aportació més que rellevant al progrés del coneixement i a la creació cultural. Ell fou un dels primers a recobrar des d'una mirada característicament acadèmica tradicions marginades durant els anys quaranta, cinquanta i seixanta tant en la cultura espanyola com en la catalana. Així, fou un dels primers grans reivindicadors contemporanis del modernisme castellà i de Rubén Darío; paral·lelament a la seva revaluació del barroc castellà, fou dels primers a recuperar el barroc català en tot el seu valor històric i literari, al marge dels prejudicis que s'havien abocat sobre la literatura catalana d'aquella època; la vindicació crítica i la continuïtat creativa que va donar a les avantguardes foren pioneres als anys seixanta i setanta; de fet, a estudis de Gimferrer es deu, en gran mesura, el valor que la posteritat ha atorgat als poetes J. V. Foix, doctor honoris causa per la UB, i Joan Brossa, doctor honoris causa per la UAB. Gimferrer fou un dels primers escriptors a traduir Brossa al castellà, a fer visible el valor de la seva obra i a proposar-lo com a model fonamental per a

la literatura del futur contra altres formes poètiques més estantisses. Aquestes revisió i revaloració del patrimoni el van portar a reconstruir els relats existents sobre les arrels, el desenvolupament i les potències de la literatura catalana. Davant les versions que la convertien en una tradició primordialment burgesa que prioritzava l'ordre i el seny, Gimferrer va ser capaç de desvelar tot allò que hi havia de socialment contestatari, esvalotador i arrauxat fins i tot en els mateixos valors que havien estat tendenciosament definits des d'una superficialitat homogeneïtzadora:

Claredat, ordre, realisme, aticisme: evidentment, aquests mots d'ordre —que són mots d'ordre dels noucentistes— reflecteixen una certa tendència catalana. Hi podríem afegir, encara que no hi apareguin d'una manera tan explícita, d'altres conceptes: lluminositat, mesura. Trobarem tot això a Catalunya, sens dubte; Catalunya, però, no és solament això. I ni tan sols això en els casos que semblen respondre a aquestes constants d'una manera més inequívoca. Hi ha, en el terreny de l'art, de la literatura i del pensament, una altra «tradició catalana», més subterrània [...]. Ordre? Diafanitat? Classicisme? Potser sí; però també recerca torturada, oratges interiors, sequedat, combats, tenebra. Fóra oportú d'examinar fins a quin punt els criteris heretats sobre la nostra història literària i artística depenen encara de la visió que imposaren les necessitats estratègiques del noucentisme. [...] Caldrà, però, adreçar-se a l'art d'avantguarda per assistir al ple desplegament d'aquest esperit català: Miró i Tàpies, en pintura, Foix i Brossa, en literatura, en són els exemples cabdals.¹

1. Pere Gimferrer, *Obra catalana completa*, vol. 4, *Figures d'art*, Barcelona, Edicions 62, 1996, p. 57-65.

Tot aquest exercici de revaloració i continuació de referents d'alta cultura el va dur a terme alhora que feia una reivindicació pionera del que fins aleshores era considerat baixa cultura o cultura de masses. L'obra poètica de Gimferrer és la primera a integrar aquests dos extrems de la cultura moderna, alt i baix, en formes renovadores que caracteritzaran la cultura postmoderna. Això és ben visible en el poemari *La muerte en Beverly Hills* (1968), que ja ho du inscrit en el títol i es desenvolupa al cor de la tensió entre la forma de mort i l'eternització de la vida —els desitjos, les il·lusions, els somnis— que és la paradoxal fixació d'imatges mòbils del cinema:

Yo, que fundé todos mis deseos
bajo especies de eternidad,
veo alargarse al sol mi sombra en julio
sobre el paseo de cristal y plata
mientras en una bocanada ardiente
la muerte ocupa un puesto bajo los parosoles.
[...]

Ojos que amo, dulces hoces de hierro y fuego,
rosas de incandescente carnación delicada, fulgores de magnesio
que sorprendéis mi sombra en los bares nocturnos o saliendo
[del cine, ¡salvad
mi corazón en agonía bajo la luz pesada y densa de los focos!²

El jo gimferrerrià, un personatge poètic que s'identifica amb una persona viva moridora i es projecta perennement en el cinema perquè existeix a partir d'aquest, és un dels màxims emblemes de la condició postmoderna. El seu arrelament en el

2. Pere Gimferrer, *Poemas (1962-1969)*. *Poesía castellana completa*, Madrid, Visor, 2000, p. 185-186.

Hollywood clàssic, en l'encreuament entre una nova forma d'art i una cultura de masses condicionada per subgèneres com el negre, és fonamental, també, des del seu primer poemari català, *Els miralls* (1970). «No ho sé, n'he passat tantes, d'hores, | als trens de nit, tot llegint novel·les policíiques»,³ escriu poc abans d'asseure's a la taula de muntatge poeticocinematogràfic:

INTERLUDI

Fer un muntatge
un film d'espies
Sherlock Holmes al bosc

Amic Watson
m'han ferit
dóna'm la mà
amic Watson⁴

La poesia gimferreriana és plena d'aquests nous recursos que institueixen un nou jo contraposat a la recerca de coherència i unitat que defineix el de la majoria de la poesia moderna. Acaba trencant tots els límits que el gènere havia establert fins llavors i s'imposa al lector de poesia des de l'agressió més subversiva:

Si l'amor és el lloc de l'excrement,
si, oferint-me, nua i de quatre grapes, els dos globus de la
llum de les natges, tornes els pits, com la llavor i l'arrel

3. Pere Gimferrer, *Obra catalana completa*, vol. 1, *Poesia*, Barcelona, Edicions 62, 1995, p. 110.

4. Pere Gimferrer, *Obra catalana completa*, vol. 1, *Poesia*, Barcelona, Edicions 62, 1995, p. 116.

quan els ve el temps,
a la pesantor obscura de la terra, si aquests globus germinen
com germinen els astres
en el silenci blau de l'espai mut,
si fas teu el destí de l'animal, que veu, de quatre grapes, l'hor-
ritzó de l'hivern i ensuma el foc dels boscos, tot resina
i pinassa que es fa fum, amb gust acre a la boca,
com quan furgo, amb saliva i amb dents, les fondàries bosco-
[ses i sagrades,
i un dard de llum, la llengua, al botó palpitant beu fosques
[llums,
i amb la torxa del sexe conec ara el país salinós,
i adés, quan t'has tombat, el fons dels llavis tebis i agredolços
del forn on sóc u, bategant amb els corrents i amb les
marees i amb el soterrat ritme planetari,
i si un silenci nu ens lliura a l'ésser
a la buidor de l'èxtasi [...].⁵

Versos com aquests desafien l'ordre cultural des d'una combinació de ressons de l'alta cultura (el poema de W. B. Yeats «Crazy Jane Talks with the Bishop», el retrobament de l'animal en l'elegia VIII de Rilke, que el mateix Gimferrer ja havia recuperat a «Transfiguració»), de repeses de l'art d'avantguarda («He parlat de “rebellió del cos”. Rebellió dels impulsos, del prohibit o ofegat: és en aquesta regió on poesia i pintura conflueixen a l'època contemporània. Pot parlar lliurement allò que havia estat subjecte a censura social o bé es-tètica»),⁶ d'imatges de pornografia escatològica i de potents

5. Pere Gimferrer, *Obra catalana completa*, vol. 1, *Poesia*, Barcelona, Edicions 62, 1995, p. 202.

6. Pere Gimferrer, *Obra catalana completa*, vol. 4, *Figures d'art*, Barcelona, Edicions 62, 1996, p. 143.

metàfores que ressituen l'home i la dona en relació amb el seu destí acultural d'animal en el moment històric de la seva màxima condició semiòtica.

Altres mostres de l'interès de Gimferrer per la cultura de masses es troben en les seves crítiques cinematogràfiques o els seus estudis sobre les relacions entre literatura i cinema, així com en els seus textos sobre literatura de gènere, còmic i altres formes que havien estat considerades baixes.

És per aquesta gran renovació que Gimferrer va dur a terme en el camp de les lletres, tant en termes de coneixement acadèmic com de creació, que ha exercit un mestratge inqüestionable en ambdós àmbits. Ell fou el gran renovador de la poesia castellana dels anys seixanta marcant una línia que va influir enormement en els nous poetes coneguts amb l'apel·latiu *novísimos* (Manuel Vázquez Montalbán, Antonio Martínez Sarrión, José María Álvarez, Félix de Azúa, Vicente Molina Foix, Guillermo Carnero, Anna Maria Moix i Leopoldo María Panero). Tots ells han reconegut la grandesa de Gimferrer com a poeta. Durant els anys setanta va ser un referent primordial de la renovació literària catalana que van protagonitzar poetes joves de tots els Països Catalans (Ramon Pinyol, Joan Navarro, Salvador Jàfer, Vicenç Altaió, Antoni Tàpies-Barba, Carles Hac Mor, Maria-Mercè Marçal, Josep Albertí, Perejaume, Ester Xargay, etc.). Aquesta gran influència ha arribat fins a l'actualitat, en què alguns dels nous poetes més reconeguts continuen considerant Gimferrer un referent inqüestionable —és, per exemple, l'únic poeta que apareix citat en totes les obres de Josep Pedrals i també és referent d'altres autors com Xènia Dyakonova, Marc Rovira, Jaume Coll i Mariné...

Així mateix, el seu mestratge ha estat molt influent en la investigació universitària i la crítica. El seu estudi *La poesia de*